
Riscul operațional – model de analiză și control

Prof. univ. dr. Constantin ANGHELACHE (actincon@yahoo.com)

Academia de Studii Economice din București / Universitatea „Artifex” din București

Conf. univ. dr. Mădălina-Gabriela ANGHEL (madalinagabriela_anghel@yahoo.com)

Universitatea „Artifex” din București

Conf. univ. dr. Aurelian DIACONU (aurelian.diaconu@gmail.com)

Universitatea „Artifex” din București

Conf. univ. dr. Florin Paul Costel LILEA (florin.lilea@gmail.com)

Universitatea „Artifex” din București

Abstract

Riscul operațional este important de cunoscut pentru că, în activitatea sa concretă, o bancă trebuie să studieze modul de derulare a operațiunilor, sistemul monetar-financiar în care operează și sistemul în care societățile comerciale își desfășoară activitatea. Riscul operațional este unul care poate să producă efecte negativă și, pe cale de consecință, să diminueze profitabilitatea pe care o presupun managerii din activitatea bancară. Din acest punct de vedere, studiul acestui risc este important pentru a conveni o strategie bancară riguroasă. În activitatea de comerț exterior, prin utilizarea acreditivelor ca metodă de garanție și de plată pot să apară elemente care depind de un partener sau altul, mai ales atunci când acreditivele nu sunt garantate de o bancă de prim ordin. Riscul operațional este important de avut în vedere de către orice manager atunci când angajează banca pe care o conduce, o manageriază în operațiuni sau atunci când clientul operează cu o bancă pe care nu a cunoscut-o îndeajuns sau care poate, în final, să intre în perimetrul riscului, cu efecte care se răsfrâng asupra clientului.

Cuvinte cheie: *risc operațional, securitatea sistemelor informatice, administrarea riscurilor, fraudă internă/externă, riscul reputațional*

Clasificarea JEL: *G21, G32*

Introducere

În acest articol se pleacă de la noțiunea de insolvabilitate, două elemente care este generatoare de riscuri pentru activitatea bancară. Sunt definite cu precizie noțiunile de risc bancar operațional, prezentându-se toate elementele care pot conduce la apariția acestora. În continuare sunt prezentate elementele specifice riscului menționat, cu precizările necesare. De asemenea, se exprimă cu claritate modalitatea prin care riscul operațional trebuie identificat și analizat de către managementul bancar. Riscuril menționat este specific nu numai mediului bancar ci și sistemului de business intern

și internațional. Riscul operațional poate fi identificat în propria strategie de conducere a operațiunilor economico-financiar-bancare dar și în posibilitatea de apariție în celălalt terminal, al partenerului de afaceri. După ce se prezintă cu lux de amănunte aspectele privind riscul operațional, autorii evidențiază și alte aspecte colaterale care pot intra în confluență și determina apariția sau evoluția acestui risc.

Literature review

Anghel (2015) a studiat cauzele și efectele riscurilor bancare, precum și principalele metode și modele de gestionare a acestora. Anghelache, Anghel, și colaboratorii au evidențiat rolul utilizării modelelor econometrice în vederea diminuării riscurilor, inclusive a celui operațional. (2016). Anghelache și Anghelache (2009) au analizat o serie de modele utilizate pentru analiza riscului în activitățile desfășurate pe piața futures. Anghelache și Anghel (2007) au abordat aspecte fundamentale referitoare la dobânda simplă și modalitățile de calcul ale acesteia. Anghelache (2006) reprezintă o lucrare de referință în domeniul măsurării și gestionării riscurilor bancare. Chaudhury (2010) a prezentat problemele practice cu care se confruntă o bancă în proiectarea și implementarea unui model de capital de risc operațional. Cope a propus combinarea analizei scenariilor cu datele pierderilor în cuantificarea riscului operațional (2012). Claeyss și Vander Vennetb (2008) au investigat factorii determinanți ai marjelor de dobândă bancară în țările din Europa Centrală și de Est. Norden și van Kampen (2015) au realizat un studiu privind dinamica creditului comercial și a datoriilor bancare în finanțarea IMM-urilor. Gasha și colaboratorii (2009) au prezentat avantajele modelării riscului de credit. Savic (2008) prezintă noțiuni privind gestionarea riscurilor operaționale legate de IT. Peters și colaboratorii (2009) au modelat dependența dintre riscurile operaționale, permițând profilurilor de risc să evolueze stochastic în timp și să fie dependente. Sfetcu (2008) a abordat aspecte legate de riscul de împrumut și funcția de calitate a portofoliului de credite bancare.

Metodologia cercetării, date, rezultate și discuții

Pentru definiția riscului operațional nu există o definiție acceptată în unanimitate. Primele definiții se refereau la orice tip de risc necuantificabil sau toate celelalte riscuri în afară de cele aferente activității de bază a băncii - riscul de credit, și cel de piață.

O definiția mai exactă a fost propusă de Comitetul de la Basel pentru Supravegherea Bancară care se referă la *riscul de pierdere rezultat din gestiunea inadecvată a proceselor interne, oamenilor și sistemelor sau datorită unor evenimente externe*.

Alte abordări au în vedere, în principal, anumite componente importante ale riscului, care se referă la disfuncționalitatea unor sisteme (tehnice sau umane), procese de lucru, aferente personalului, cadru de reglementări interne, conducere-management, cele induse de tehnologie etc.

Banca Națională a României în calitate de autoritate națională de supraveghere bancară a conștientizat importanța și necesitatea monitorizării riscului operațional de către societățile bancare, o atitudine firească în contextul armonizării cu prevederile Acordului Basel II și, ulterior, Basel III.

În prezent, toate societățile bancare active în România trebuie să dispună de proceduri specifice pentru administrarea riscului operațional, care includ proceduri de evaluare, proceduri de monitorizare și proceduri de reducere a riscului,

Aceste proceduri au în vedere măsuri luate pe plan intern, prin colectarea datelor, și corectarea cu operativitate a erorilor constatate. Pe lângă acestea se au în vedere introducerea unor sisteme de monitorizare și tehnologii adecvate de procesare și asigurare a securității informațiilor.

În gestionarea riscului operațional bancar, potrivit reglementărilor legale naționale în vigoare, societățile bancare care activează în România trebuie să aibă politici privind administrarea riscului operațional, care trebuie să ia în considerare cel puțin următoarele tipuri de evenimente generatoare de risc operațional (lista variază în funcție de abordarea fiecărei bănci):

- *Frauda internă* se referă la încălcarea cu rea credință de către personalul băncii a procedurilor de lucru, efectuarea de operații incorecte sau divulgarea de informații confidențiale;
- *Frauda externă* este asociată de furnizarea de informații incorecte de către clienți (contrapartidă), precum și acțiunea premeditată a unor terți de a trage foloase necuvenite din relația cu banca;
- *Practici defectuoase legate de clientelă, produse și activități* se referă la utilizarea necorespunzătoare a informațiilor deținute în legătură cu clientela, spălarea banilor, vânzarea unor produse neautorizate, folosirea greșită de către clienți a produselor și serviciilor aferente, neidentificarea operațiunilor de spălare a banilor, neaplicarea procedurilor de cunoaștere a clientelei (Known Your Customers - KYC);
- *Punerea în pericol a activelor corporale* include riscurile asociate cu furtul activelor, actele de terorism sau vandalism, război, incendii, cutremure, catastrofe naturale care afectează infrastructura operațională a băncii;
- *Înteruperea activității și funcționarea defectuoasă a sistemelor* este un risc asociat cu defecțiuni ale componentelor hardware și software,

-
- probleme legate de telecomunicații, proiectarea, implementarea și întreținerea defectuoasă a sistemelor, care nu au fost programate (sau anticipate);
- *Securitatea sistemelor informatice* poate avea atât cauze externe (atacuri cibernetice) cât și interne (acces neautorizat la sisteme, scurgeri de date);
 - *Riscul tehnologic* este asociat cu nivelul de evoluție tehnologică, care prin noile sisteme și soluții IT&C pun din ce în ce mai mare presiune pe inovare tehnologică și noi produse sau canale de distribuție, iar imposibilitatea de a ține pasul cu tehnologia poate crea un dezavantaj;
 - *Condițiile aferente efectuării angajărilor de personal* și siguranța locului de muncă, personalul din bănci reprezentând o sursă importantă de apariție a riscului operațional din cel puțin trei motive: fluctuația de personal și corectitudinea procesului de recrutare; abilități profesionale improprii și lipsa unui training adecvat; conjunctura de piață și penuria de specialiști în anumite domenii. Aici includem și aspecte aferente cererilor compensatorii ale personalului/sindicatului, nerespectarea normelor de protecție a muncii, promovarea unor practici discriminatorii etc;
 - *Riscuri personale (asociate individului)* sunt determinate de cauze care sunt asociate cu necesitățile familiale, schimbările statutului social, modificarea condițiilor de muncă etc. ale indivizilor care derulează operațiunile afacerii;
 - *Riscul de proces* este legat îndeaproape de controlul intern, după cum acesta din urmă trebuie privit ca un proces. Se diferențiază de controlul intern atunci când un proces este văzut ca o activitate continuă, de tipul managementului riscului, dar controlul intern în cadrul procesului de management al riscului este înfățișat ca «punct de control»;
 - *Riscul reputațional* este riscul unei pierderi neașteptate în ceea ce privește prețul activelor, datorat impactului aspra reputației instituției. Pierderea reputației poate surveni în urma vânzării produselor financiare noi;
 - *Riscul de preluare* constă în posibilitatea modificării structurii capitalului instituției în urma achizițiilor succesive de acțiuni prin intermediul burselor de valori;
 - *Riscul legal* poate fi împărțit și în riscul de solicitare a unor pretenții juridice ca urmare a acțiunii sau activității personalului sau riscul prin care un aviz juridic intern se dovedește a fi greșit în justiție. Cel

din urmă risc se aplică și în cazul produselor financiare noi sau a compensării.

La nivel strategic, obiectivele administrării riscului operațional trebuie să aibă în vedere următoarele aspecte: crearea unei “culturi interne a riscului operațional”; creșterea eficienței procesului de identificare timpurie a evenimentelor cu risc operațional; întărirea controlului intern în cadrul fiecărei unități organizatorice; menținerea riscului în limite rezonabile, definite prin procedura internă și anticiparea riscurilor operaționale aferente noilor linii de activitate (produse/servicii) desfășurate de bancă.

Pe lângă aceste măsuri structurare, din punctul de vedere a riscului operațional, băncile trebuie să elaboreze măsuri de continuitate a afacerii (Business Continuity Plan – BCP), care să includă procese alternative de operare în caz de necesitate, și pe durata situației de urgență (întrerupere operațională), iar după terminarea situației de criză, să prevadă măsuri de revenire la operarea normală a proceselor.

Informațiile colectate de bancă privind pierderile cauzate de riscul operațional sunt completate de un set de indicatori care permit anticiparea manifestării acestuia, acționând în calitate de sistem de avertizare timpurie pentru identificarea disfuncționalităților care conduc la generarea riscului. Abordarea bazată pe indicatorii de avertizare timpurie reprezintă o metodă indirectă de evaluare a riscului operațional, concentrându-se cu precădere pe sursele de risc și impactul lor potențial, în timp ce atenția asupra pierderilor produse este marginală.

Includerea riscului operațional în cadrul prevederilor Basel III dovedește importanța de netăgăduit a acestei categorii de risc. Ca urmare, managementul riscului operațional a devenit el însuși o disciplină care are propriile instrumente, structuri și procese de management, alături de celelate riscuri specifice (de afaceri) a activității bancare.

Experiența din industria bancară evidențiază că materializarea riscului operațional poate fi atât de severă, încât dacă nu este tratat corespunzător conduce în scurt timp la insolvabilitate. Având în vedere că posibilitățile de anticipare a riscului operațional sunt relativ limitate, fapt care impune o atitudine prudentă din partea instituțiilor de credit în privința vulnerabilităților operaționale și o abordare pro-activă a acestora. Conform celor mai bune practici în domeniu (recomandările Comitetului de Supraveghere Bancară Basel), o administrare eficientă a riscului operațional trebuie să respecte patru principii majore, structurate pe zece cerințe fundamentale.

Concluzii

Din studiul întreprins de autori rezultă, în primul rând, concluzia că riscul operațional are importanță deosebită asupra profitabilității băncii sau agentului financiar-bancar în cauză.

Definiția în termeni generali a acestui risc se particularizează prin aceea că are o identificare în spațiu precisă, dar și în strategia agentului financiar bancar considerat.

A doua concluzie este aceea că riscul poate fi identificat, cunoscut și, în egală măsură, cuantificat. Un studiu previzional asupra posibilității de apariție a acestui risc este teoretic în momentul concluzionării afacerii. Dar, devine consistent atunci când elementele respective se concretizează și determină intrarea în sfera efectelor riscului operațional.

O altă concluzie este aceea că identificarea acestui risc este obligatorie în strategia promovată de o bancă.

Ca o concluzie, putem identifica două modalități de evitare a riscurilor menționate în momentul în care poate apare. Din punct de vedere al băncii, prima condiție este aceea ca orice credit sau participare a băncii la activități financiare să fie însoțită de garanții solide și bine determinate. Pe de altă parte, o altă concluzie este aceea că banca poate să evite apariția acestui risc printr-o preocupare consistentă de a monitoriza condițiile în care operează agentul economic considerat sau a situației în care elemente definitorii ale riscului operațional pot să acționeze.

De asemenea, putem concluziona și faptul că nu trebuie să considerăm niciodată, indiferent de operațiunea bancară, că riscul operațional nu există. El există și trebuie acoperit prin strategia băncii de a-și constitui provizioane care la nevoie să poată fi utilizate pentru a acoperi efectul riscului care a apărut, fără a afecta eficiența financiară a băncii în cauză.

Și o ultimă concluzie este aceea că riscul pe care l-am menționat trebuie întotdeauna tratat și analizat într-un context mai larg, cel al sistemului riscurilor care pot să apară pe piața financiar-bancară și pot afecta interesele băncii considerate.

Bibliografie

1. Anghel, M.G. (2015). *Analiză financiar-monetară*, Editura Economică, București
2. Anghelache, C., Anghel, M.G. et al. (2016). Statistical-econometric model used to analyze the operational and insolvency risks. *Theoretical and Applied Economics*, XXIII, 3 (608), Autumn, 221-228
3. Anghelache, G.V. and Anghelache, C. (2009). Models for the risk analysis in activities run of the futures market. *Metalurgia Internațional*, XIV (9), Editura științifică F.M.R., 88-90
4. Anghelache C. and Anghel M.G. (2007). Simple interest and discounting. *Revista Economie Teoretică și Aplicată, Supliment*, 3, 2 (507), Decembrie, 355-365